

Motion till riksdagen 2020/21:164

av Jon Thorbjörnson m.fl. (V)

Fideikommiss och historiska arrenden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att arrendatorer får möjlighet att friköpa historiska arrenden och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att fideikommissinstitutet slutligen avskaffas och tillkännager detta för regeringen.

Fideikommiss och historiska arrenden

Med historiska arrenden avses mark som arrenderats av samma släkt i flera generationer. Frågan om friköpsrätt av historiska arrenden har varit aktuell i över 100 år. Riksdagen tog 1989 det första steget mot denna reform genom beslutet att en sådan friköpsrätt borde införas. I sitt delbetänkande Historiska arrenden (SOU 1991:5) framlade en enhällig kommitté ett förslag till en lag om att friköpa historiska arrenden.

Något förslag till lag om friköp lades dock aldrig fram av regeringen (prop. 1994/95:155).

Vänsterpartiet anser att rätten för arrendatorer att friköpa den jord som de i generationer har brukat är en väsentlig samhällsfråga av medborgarrättslig karaktär. Det är orättvist att arrendatorerna inte har någon möjlighet att förvärva den trygghet och rätts-säkerhet som äganderätten till den arrenderade gården skulle ge. Det finns en obalans i avtalsförhållandet mellan jordägare och arrendator där arrendatorn är den svagare parten. Jordägaren har generellt större ekonomiska resurser att driva en tvist och ofta bättre juridiska kunskaper än arrendatorn.

Adelns privilegier har avskaffats. Genom att införa en rätt till friköp av historiska arrenden kan vi även avskaffa en av de sista resterna av det gamla feodalsamhället. I praktiken är de personer som arrenderar den aktuella typen av mark fortfarande frälsebönder.

I många fall har de inte möjlighet att ta itu med t.ex. vildsvin och gäss som förstör grödorna. I stället tar jordägarna betalt för att låta andra personer jaga på marken.

Det är viktigt att vi öppnar för möjligheten att kunna friköpa de historiska arrendena, inte minst av historiska och ideologiska skäl. Regeringen bör därför återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att arrendatorer får möjlighet att friköpa historiska arrenden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Fideikommiss innebär att en person p.g.a. en föreskrift i ett gåvobrev eller testamente innehar egendom med en slags inskränkt rätt att disponera över denna. Egendomen kan bestå av en fastighet eller lös egendom som t.ex. en boksamling eller ett penningkapital. Vanligen har givaren eller den som skrivit testamentet föreskrivit att egendomen för obegränsad tid ska ärvas av äldste manlige bröstarvinge i kommande släktled inom en eller flera släkter och att egendomen inte får belånas, säljas eller förminsкас på annat sätt. Instiftandet av fideikommiss var under 1700-talet ett sätt att behålla egendomar odelade vid arvskitfen genom att sätta arvslagstiftningen ur spel. Egendomskonstruktionen gjorde oftast förste sonen till ny egendomsherre i form av fideikommissarie medan alla döttrar gjordes arvlösa tillsammans med de yngre sönerna. Någon typ av kompensation till dessa var ibland inskrivna i fideikommissurkunderna. Redan under den tiden uppfattades fideikommissinstitutet som osmakligt då det stred mot gängse uppfattning om rättvisa.

Trots fideikommissets orättvisa konstruktion och dess patriarkala karaktär kan vi i dag förstå instiftarnas syften eftersom det då saknades andra metoder att bibehålla egendomar intakta vid arvskitfen. I dag är situationen annorlunda. Dagens aktiebolagslagstiftning samt en rad andra möjliga ägandekonstruktioner gör företags och andra egendoms sammanhållande oberoende av arvskitfen. Därför har också de flesta fideikommiss avvecklats. I de fall ägarna haft intresse av att hålla samman egendomen har detta kunnat ske i andra former. I de flesta andra länder där fideikommissinstitutet funnits har det avvecklats för länge sedan, ofta redan under 1800-talet.

Sedan år 1810 är det enligt lag inte tillåtet att stifta nya fideikommiss i fast egendom och sedan år 1930 inte heller i lös egendom. Riksdagen antog 1963 lagen (1963:583) om avveckling av fideikommiss. Lagen innebär att ett fideikommiss ska upphöra när innehavare av fideikommiss avlider. Vid avvecklingen har efterträdaren till fideikommisset därvid rätt till hälften av egendomen och resten fördelas enligt dagens arvs- och testamentslagstiftning.

Sedan lagen trädde i kraft har ca 170 fideikommiss avvecklats. Cirka 50-talet kvarstår. I undantagsfall kan dock regeringen besluta om en förlängning av fideikommisset om egendomen har synnerligt kulturhistoriskt värde eller om det finns andra särskilda skäl. Tidigare regeringar har medgett förlängning i sex fall. Som argument för beviljande av dispenser framförs bevarandet av kulturskatter och andra miljöer.

Möjligheten för regeringen att förlänga ett fideikommiss leder i praktiken till att en eventuell arrendator aldrig kommer att erhålla rätt att friköpa egendom som ingår i ett fideikommiss där förlängning medgivits. Att behålla en patriarkal lagstiftning som åsidosätter dagens arvslagstiftning framstår ur ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv som absurt. Regeringen bör därför återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att fideikommissinstitutet slutligen avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Christina Høj Larsen (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Linda Westerlund Snecker (V)

Jessica Wetterling (V)